
СИМАК К.В.,
аспірант, кафедра психології
та педагогіки, Національний
університет «Острозька академія»
м. Острог

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано нормативно-правову базу системи вищої освіти в Україні в контексті реалізації академічної мобільності студентів як однієї з найефективніших форм інтернаціоналізації сфери вищої освіти в Україні. Охарактеризовано процес інтеграції вищої освіти і науки України у світове та європейське співтовариство.

Ключові слова: нормативно-правова база, академічна мобільність студентів, інтернаціоналізація вищої освіти, Україна.

В статье проанализировано нормативно-правовую базу системы высшего образования в Украине в контексте реализации академической мобильности студентов как одной из эффективных форм интернационализации сферы высшего образования в Украине. Охарактеризован процесс интеграции высшего образования и науки Украины в мировое и европейское сообщество.

Ключевые слова: нормативно-правовая база, академическая мобильность студентов, интернационализация высшего образования, Украина.

The article presents the researcher points of view regarding academic mobility of students as one of the most effective forms of internationalization of higher education in Ukraine. The aim of this article is to define the regulatory framework of student academic mobility in Ukraine. Theoretical and practical results of the research focused on analysis of the legislation of the federal government of

Ukraine have showed that the development of academic mobility of students is set to be a priority in terms of modernization of higher education in Ukraine. This paper examines such major laws and regulation as National Doctrine of Education Development in Ukraine for 2012–2021, Provision of Academic Mobility of Students of Higher Educational Institutions in Ukraine (Decree № 635 of 29.05.2013), and Law on Higher Education in Ukraine (Decree № 1556-VII of 01.07.2014), etc. It was investigated that by means of legislative implementation of national education policy Ukraine is being led to internationalization of higher education.

Key words: regulatory framework, academic student mobility, internationalization of higher education, Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Приєднання України до Болонського процесу у 2005 році слугувало поштовхом до інтернаціоналізації системи вищої освіти країни. Україна, як європейська держава, що інтегрується у світовий освітній простір, робить систематичні кроки у руслі реформування нормативно-правових засад забезпечення конкурентоспроможності системи вищої освіти та ефективності процесу залучення студентської молоді до академічної мобільності. Адже, інтернаціоналізація сфери вищої освіти являється архіважливою складовою розвитку вищої освіти у світі, і в Україні зокрема. Відтак, дослідження академічної мобільності студентів як однієї з найефективніших форм інтернаціоналізації вищої освіти становить науковий інтерес з точки зору не лише пошуку стратегій удосконалення вищої освіти в Україні, а також в умовах інтенсифікації процесів інтернаціоналізації вітчизняної системи вищої освіти. Відтепер, академічна мобільність студентів має бути одним із елементів університетської освіти,

що має на меті підвищити професійну самореалізацію та міжкультурну компетенцію майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується запропонована стаття. Останнім часом низку публікацій у вітчизняній та зарубіжній науковій періодиці було присвячено дослідженню інтеграційних процесів у вищій освіті, а також вивченню зарубіжного досвіду. Цілісний аналіз освітньої політики в Україні в контексті інтеграційних процесів здійснено групою науковців: В. Андрущенком, В. Войтовим, О. Локшиною, О. Овчаруком, М. Степко, П. Хобзеєм, Л. Пуховською; розвиток академічної мобільності в контексті інтернаціоналізації освіти вивчають Н. Авшенюк, О. Сагінова, А. Сбруєва, С. Вербицька; форми інтернаціоналізації вищої освіти охарактеризовано у працях О. Красовської, А. Лоренцена, Г. Хоружого.

Більш детально проблему академічної мобільності студентів України в європейському та світовому просторі

висвітлено у працях: О. Архіпової, Т. Жижко, Н. Мирончук, І. Підкуркової, Л. Гурч, Е. Астахової, К. Подольської, А. Мокій, І. Лапшиної, та ін. Проблема міжнародного співробітництва українських ВНЗ знайшла свої висвітлення у дослідженнях таких вчених як В. Луговий, М. Згуровський, В. Кремень, В. Журавський. Законодавчу базу в Україні щодо питань інтеграції у світове та європейське освітнє товариство, охарактеризовано у працях В. Андрущенко, В. Кременя та С. Ніколаєнка, Н. Мука, та ін. Проте, існує необхідність комплексного аналізу нормативно-правової бази системи вищої освіти з питань реалізації академічної мобільності.

Метою нашої статті є проаналізувати нормативно-правову базу системи вищої освіти в рамках реалізації академічної мобільності студентів у контексті інтернаціоналізації сфери вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ретроспективний аналіз нормативно-правової бази системи вищої освіти України у контексті інтеграції України до європейського та світового освітнього простору, зокрема Національної доктрини розвитку освіти (2002 р.), закону України «Про вищу освіту» (2002 р.), Болонська Декларація (2005 р.), Постанови Кабінету Міністрів № 1183 «Про затвердження державної програми розвитку вищої освіти на 2005-2007 роки» (2004 р.), положення «Про стажування аспірантів, докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників віком до 35 років у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах в Україні та за кордоном» (2006 р.) [10], Наказів МОН України «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості

вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» (№ 612 від 13.07.2007 р.) [7], «Про запровадження у вищих навчальних закладах Європейської кредитно-трансферної системи» (№ 943 від 16.10.2009 р.) [8], «Про затвердження Порядку замовлення, видачі та обліку Додатка до диплома про вищу освіту європейського зразка (DIPLOMA SUPPLEMENT) та його опису» (№ 365 від 29.04.2010 р.), Постанови КМУ «Про затвердження Національної рамки та дескриптори кваліфікацій» (№ 1341 від 23.11.2011 р.), проекту «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» (2011 р.), дозволяє прийти до висновку, що в період з 2002 по 2011 рр. державна освітня політика була направлена на інтеграцію України до світового та європейського освітнього простору. При цьому стратегічним завданням державної освітньої політики України стала інтернаціоналізація сфери вищої освіти через інтенсифікацію програм академічних обмінів, покращення міжнародного співробітництва між вищими навчальними закладами України та Європи, збільшення кількості науковців, викладачів і студентів, які беруть участь у міжнародних програмах, стажуваннях, тощо.

Період 2011-2015 рр. характеризується прийняттям низки нормативно-правових документів, що мали на меті власне реалізацію програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу вищих навчальних закладів України на території України та поза її межами. До прикладу, відповідно до Постанови КМУ «Питання національного інформаційного центру академічної мобільності» (№ 924 від 31.08.2011 р.), державному підприємству «Інформаційно-іміджевий

центр» було довірено забезпечення процедури нострифікації наукових ступенів, здобутих закордоном, а також спрощення та здешевлення процедури визнання іноземних освітніх кваліфікацій.

Реформи системи вищої освіти та прийняття Закону про вищу освіту у 2014 році стали передумовою розвитку академічної мобільності з точки зору нормативно-правового регулювання. Як зазначається у аналітичному звіті моніторингового дослідження щодо інтеграції системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження, після Революції гідності та визначення європейського курсу розвитку України мобільність відразу потрапила в центр уваги багатьох концептуальних документів у сфері освіти [6; с.123].

У Законі України «Про вищу освіту» дано визначення академічної мобільності як можливості учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами [3]. Зауважимо, що Стаття 13 *Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, інших органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади* регламентує, що Міністерство освіти і науки розробляє положення про порядок реалізації права на академічну мобільність та подає його на затвердження Кабінету Міністрів України. Зазначимо, що найближчим часом планується затвердження даного положення.

Також, варто проаналізувати Примірне положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України (Наказ МОН №635 від 29.05.2013 р.). Згідно з чинним положенням, регламентовано

визначення поняття «академічна мобільність», основні види академічної мобільності (зовнішня, внутрішня), основні цілі та завдання академічної мобільності студентів вищих навчальних закладів України; описано нормативно-правову базу програм академічної мобільності студентів, організаційне забезпечення академічної мобільності, визнання та пере зарахування результатів навчання студента у вищому навчальному закладі-партнері [11]. В цьому положенні не зазначено форм академічної мобільності, таких як навчання на програмах студентського обміну у ВНЗ-партнері, навчання за спільними освітніми програмами (joint programs), мовні і наукові стажування, навчальна практика, участь у літніх школах, участь у конференціях, семінарах. Вище перелічені форми академічної мобільності буде включено до проекту постанови КМУ «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність», а також інші нормативно-правові доопрацювання [13].

Відповідно до аналітичної записки Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, в Україні не існує офіційної статистики щодо кількості українських студентів, які здобувають вищу освіту закордоном [4]. Інформацію про кількість мобільних студентів з України можна отримати на офіційних сайтах іноземних урядових відомств, неурядових організацій, тощо. Тому, визнання академічної мобільності студентів як важливої форми інтернаціоналізації освіти вимагає розробку нормативно-правових документів щодо створення та функціонування державного органу з моніторингу українських студентів закордоном, так само як напрацювання системи методів для заохочення

повернення мобільних студентів із закордону та використання свого міжнародного досвіду для прогресивної розбудови України.

Встановлено, що на сучасному етапі відбувається обговорення та доопрацювання низки нормативно-правових документів, імплементація яких обумовлена новим Законом про вищу освіту, концептуальні положення якого стосуються академічної мобільності студентів, та вступають в дію протягом 2015-2016 рр., серед яких: Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року, Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність», а також формування університетських Положень про мобільність студентів вищих навчальних закладів України. Зазначається, що ці та інші документи носитимуть не лише декларативний характер, але й будуть зреалізовані на практиці.

На нашу думку, інтеграція України у світовий освітній простір та розвиток академічної мобільності студентів у контексті інтернаціоналізації вищої освіти України також в значній мірі залежить від діяльності національних агенцій, міжнародних неурядових організацій, університетських консорціумів, урядових департаментів та окремих ВНЗ. Як свідчить зарубіжний досвід, діяльність вищеназваних організацій, асоціацій, департаментів та відділів з міжнародної співпраці при університетах сприяє розвитку потенціалу та підвищує академічну мобільність студентів через результативну імплементацію нормативно-правових домовленостей та міжнародних договорів.

До прикладу, Український держав-

ний центр міжнародної освіти було створено Міністерством освіти і науки України в 2003 році для сприяння можливості отримання освіти в Україні для іноземних громадян. Протягом багатьох років, Центр став надійним та ефективним партнером не тільки для українських вищих навчальних закладів, але також і для компаній-агентів, які займаються рекрутингом іноземних студентів для навчання в Україні. Центр вніс значний внесок в успішне просування української вищої освіти на міжнародному рівні. У тісній співпраці з науковими установами та компаніями-агентами Центр організовував низку інформаційних та рекламних заходів щодо популяризації навчання у Україні, які проводилися в країнах СНД, Африки, Азії й Близького Сходу [14]. Варто зазначити, що згідно інформацією, розміщеною на сайті Центру, в Україні зареєстровано 272 компанії-агенти, які займаються рекрутингом іноземних студентів для навчання в Україні, серед них «Міжнародний студентський центр», «Атлас 2030», «Глобальна освіта компанії», «помічник Міжнародна», «Міжнародна мобільність та молодіжних обмінів», і т.д.). Окрім того, на сайті Центру іноземні студенти можуть знайти повний перелік нормативних документів, що стосуються навчання іноземних студентів в Україні, таких як законодавство у сфері вищої освіти, візової підтримки, та міграційних питань. Проте, недоліком було виявлено те, що Центр пропонує свої послуги для іноземних студентів на оплатній основі.

Яскравим проявом впливу міжнародних університетських консорціумів на розвиток процесу академічної мобільності студентів стало створення Східноєвропейської мережі університетів у м. Люблін, Польща, 7 груд-

ня 2014 року. До Східноєвропейської мережі університетів увійшли 8 університетів з України, а також університети Грузії, Молдови, Білорусі, та Польщі. Метою цієї міжнародної організації було створення академічної співпраці у рамках проведення спільних наукових досліджень з іноземними ВНЗ-партнерами та реалізація програм мобільності студентів Східної та Центральної Європи у межах таких програм академічної мобільності як «Еразмус+» та «Горизонт 2020» [12]. Крім того, 16 січня 2015 року відбулося робоче засідання Східноєвропейської мережі університетів щодо питання реалізації перших міжнародних грантів на академічну мобільність студентів. Таким чином, освітні консорціуми не лише створюють національний бренд вищої освіти, а й підтримують академічне співробітництво.

Серед агенцій національного рівня з розвитку академічної співпраці слід назвати Асоціацію університетів України, яку було створено в червні 2009 у м. Ялта, Автономної республіки Крим під час міжнародної науково-практичної конференції “Ольвійський Форум – 2009: стратегії України в геополітичному просторі”. В рамках діяльності конференції ректори та уповноважені особи українських та закордонних університетів, громадських організацій світу підписали Хартію Університетів України, Ольвійську Декларацію Університетів “Академічні свободи, університетська автономія, освіта і наука для сталого розвитку” та Рамки пріоритетних дій “Втілення в життя Ольвійської Декларації Університетів” [1]. Метою діяльності Асоціації Університетів України є створення правових та організаційних умов для здобуття реально діючих академічних свобод та універ-

ситетської автономії, що сприятиме інтеграції України у європейський науково-освітній простір. Більше того, одним із напрямів діяльності Асоціації Університетів України є підготовка рекомендацій і пропозицій з питань законодавства у сфері вищої освіти та представлення їх на розгляд органам державної влади та управління, органам самоврядування, урядовим структурам. До прикладу, О.П. Мещаніновим та Н.В. Ковалем було розроблено «Концепцію сталого розвитку інноваційної університетської освіти».

Чільне місце в інтеграційних процесах України займає підписання міжнародних договорів, базоване на прогресивному досвіді зарубіжних країн – меморандумів про взаєморозуміння та співпрацю (з англ. *Memo-
randum of Understanding (MOU)*). В рамках встановлення освітнього партнерства між Спілкою ректорів вищих навчальних закладів України (засн. 1993 року ректорами 102 вищих навчальних закладів України у Києві) та Канадським бюро міжнародної освіти (засн. 1966 року у Канаді), 11 лютого 2013 року відбулося підписання Меморандуму про взаєморозуміння, згідно якого обидві сторони зобов’язуються підтримувати програми обміну викладачами та студентами між Україною та Канадою, та інше [5].

Зазначимо, що створення низки центрів міжнародного співробітництва та міжнародної освіти, відділів міжнародних програм та академічної мобільності як структурних підрозділів провідних ВНЗ України стало підґрунтям налагодження міжнародних академічних відносин, через підписання між університетських угод про співпрацю та договорів про співробітництво з міжнародними асоціаціями, фондами, організаціями щодо розвитку міжнародної освіти, проведення

міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів з метою налагодження міжнародних академічних зв'язків та безпосереднього фінансування програм академічної мобільності студентів. До прикладу, активну позицію із розробки нормативно-правової бази реалізації академічної мобільності займають такі ВНЗ України, як: Положення про академічну мобільність студентів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (Київ, 2007р.), Уманський державний педагогічний університет (Концепція розвитку міжнародної діяльності, Умань 2008 р.), Положення про академічну мобільність студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 2013 р.), Положення про відділ міжнародних та регіональних зв'язків Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2013 р.), та ін.

Варто зазначити, що імплементація нормативно-правових засад з академічної співпраці у науковій діяльності знайшла відображення у підписанні угоди з Європейським Союзом про участь в рамковій програмі ЄС з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» у березні 2015 року. Україна стала асоційованим членом рамкової програми «Горизонт 2020», що дає можливість Україні використовувати фінансові можливості програми (80 млрд. євро), розробляти власні проектні пропозиції, формувати наукові консорціуми та отримувати фінансування як координатори проектів [2]. Метою програми є зміцнення міжнародної міждисциплінарної та міжгалузевої мобільності дослідників, підвищення можливості для кар'єрного росту й умов праці молодих науковців та досвідчених дослідників, розвиток наукової кар'єри, сприяння співробіт-

ництву між науковими установами та бізнесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Теоретичний аналіз національних освітніх документів України щодо реалізації академічної мобільності студентів у контексті інтернаціоналізації сфери вищої освіти, дозволяє стверджувати, що на сьогодні в Україні відсутня національна стратегія з реалізації та розвитку академічної мобільності студентів. При цьому, деякі нормативно-правові документи регламентують діяльність університетів України щодо організації академічної мобільності студентів, за ініціатииви Міністерства освіти та науки відбувається активне громадське обговорення та доопрацювання низки проектів (Проекту Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року, Проекту Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, Проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність») та університетських Положень про академічну мобільність студентів. Стратегічним завданням державної освітньої політики є інтеграція освіти у світовий простір вищої освіти, одним із засобів ефективної реалізації якої є академічна мобільність студентів. Основними умовами ефективної реалізації академічної мобільності є співробітництво з міжнародними асоціаціями, фондами, організаціями, університетськими консорціумами, тощо.

Перспективами подальших пошуків у цьому напрямку ми вбачаємо в дослідженні організаційних та процесуальних засад реалізації академічної мобільності студентів у Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Асоціація Університетів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aiui.kma.mk.ua>
2. Горизонт 2020. Рамкова програма ЄС з досліджень та інновацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khni.km.ua/root/dept/interdept/horizon-2020.pdf>
3. Закон України «Про вищу освіту» 2014, № 37-38, ст.2004, із змінами від 28.12.2014, 9.04.2015 Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/1556-18/print>
4. Здіорук С.І. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір. Аналітична записка [Електронний ресурс] / С.І. Здіорук, І.В. Богачевська. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>
5. Меморандум про взаєморозуміння між Спілкою ректорів вищих навчальних закладів України та Канадським бюро міжнародної освіти від 11.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vnz.univ.kiev.ua/files/upload/Меморандум%20укр-кан.PDF>
6. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж. : аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики» ; за заг. ред. Т.В. Фінікова, О.І. Шарова– К. : Таксон, 2014. – 144 с. – Бібліогр.: с. 130-143.
7. Наказ МОН № 612 від 13.07.2007 р. «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kneu.dp.ua>.
8. Наказ МОН № 943 від 16.10.2009 року «Про запровадження у вищих навчальних закладах Європейської кредитно-трансферної системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kneu.dp.ua>.
9. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – 2002. – № 2. – С. 9–22.
10. Положення про стажування аспірантів, докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників віком до 35 років у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах в Україні та за кордоном // Вища школа. – 2010. – № 1. – С. 92–94.
11. Примірне положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 635 від 29 травня 2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/36037/
12. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2015–2025 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.kradmin.gov.ua/docs/1478.doc>.
13. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність» 2015р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-vid-dil/1312/1421144886/1424702227/>
14. Український державний центр міжнародної освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.intered.com.ua>